

АНОТАЦІЯ

Мініна О. А. Хорова творчість композиторів Естонії кінця ХХ — початку ХХІ століть, як феномен європейської хорової традиції. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Кваліфікаційна наукова праця на здобуття ступеня доктора мистецтва за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво». Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Міністерство культури та інформаційної політики України. Київ, 2024.

Зміст анотації

Виходячи з власного виконавського і слухацького досвіду, можна констатувати той факт, що на сьогодні естонська хорова музична культура — як на рівні музичних творів, так і на рівні цілісної культурної традиції — в українському просторі є майже *terra incognita*. За виключенням Арво Пярта, в Україні практично невідомі інші естонські композитори, які писали для камерного хору *a capella* і з супроводом, а у мережі Internet зустрічаються лише поодинокі випадки їхнього виконання. Серед таких слід назвати запис житомирським камерним хором «Орея» хорової мініатюри «Kyrie» сучасного естонського композитора Пярта Уусберга, в якому брала участь і авторка даної роботи. Також відзначимо виконання «Miserere» його ж авторства Галицьким камерним хором «Євшан», записане у 2021 році. Але знову ж таки: ці поодинокі випадки наразі є, скоріше, виключенням, аніж правилом.

Між іншим у всьому цивілізованому світі хорові твори таких композиторів, як Тойво Тулев, Вельйо Торміс, Леппо Сумейра, вже не кажучи про Арво Пярта, уже давно користуються заслуженою популярністю. Вони звучать у престижних концертних залах і уважно сприймаються науковцями та критиками. Більше того, сама естонська хорова культура в останні десятиліття заслужено вважається феноменом, який раніше — в тому числі через залізну завісу — не помічався. Річ у тому, що історичні обставини розвитку естонської культури призвели до того, що спів, у тому числі колективний, для естонців став засобом збереження власної ідентичності. Тож він вийшов далеко за рамки суто професійного хорового виконавства, яке, втім, теж було і є на високому

рівні. В історії естонської музичної культури важливу роль відіграють літні хорові фестивалі, які проводяться з ХІХ століття, чому не стала на заваді навіть радянська влада. Вони стали символом єднання цього невеликого за кількістю етносу і, разом з цим, вивели їхню хорову культуру на провідні позиції у Європі та світі.

Тож пропонується науково-виконавський проєкт є спробою популяризувати твори для камерних хорів а capella, авторства естонських композиторів Тойво Тулева, Вельйо Торміса і Пярта Уусберга в українському музичному середовищі і таким чином встановити крос-культурний діалог з країною, з якою ми маємо багато спільного в історичному розвитку і з боку якої отримуємо чи не найбільшу у відносних цифрах підтримку в часи повномасштабного російського вторгнення.

Мета наукового обґрунтування творчого мистецького проєкту полягає у тому, що на основі розглянутих англомовних праць з історії естонської хорової музики, аналізу образних і жанрово-стильових особливостей творів П. Уусберга, Т. Тулева і В. Торміса, а також власного досвіду диригентської роботи над ними, дослідити естонську хорову культуру і відповісти на питання, чому вона є феноменом на світовій культурній мапі.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в українському музикознавстві було здійснено комплексну характеристику як текстуальної, так контекстуальної складової естонської хорової культури сучасності.

Дослідження образно-стильових доміант сучасної хорової музики Естонії продемонструвало дві основні тенденції: неосакральну і неофольклорну (що, в принципі, притаманно і українській хоровій музиці). Так, аналіз творів Тойво Тулева, Пярта Уусберга, Вельйо Торміса продемонстрував тяжіння саме до них, в умовах абсолютної різниці індивідуальних стилів. Так, у хоровій творчості одного з наймолодших представників (який, тим не менш, вже вважається визнаним майстром) генерації Пярта Уусберга можна спостерігати як твори умовно-духовного спрямування («Kyrie», «Miserere», «Sicut Cervus»), так і фольклорні (зокрема обробка народної пісні «Õhtu Пи» / «Краса літнього вечора»). Тойво Тулев прагне до текстового і жанрово-стильового синтезу

різних практик і культур, об'єднаних втім духовною глибиною. Саме такими є його композиції «Suvine Vihm» («Літній дощ»), «And then in silence there with me be only You» («І тоді в тиші зі мною будь тільки Ти»). Обидва композитори активно використовують принципи старовинної поліфонії, а також максимально колористичну вертикаль, що балансує на межі тональних зв'язків і, навіть, з елементами модального принципу (тобто зі спиранням на ладовий звукоряд, а не тональний центр).

Власне, розуміння музичної мови естонських композиторів, а також текстів їхніх творів є основою і для алгоритму при розборі і вивченні кожної мініатюри. Незважаючи на стильові відмінності між усіма опрацьованими опусами, вони мають спільний алгоритм для розучування. Так, нами використовувалася стандартна послідовність дій, що складається з чотирьох етапів: ознайомлення з текстом; розбір твору за окремими малими фрагментами, з виконанням усіх задач; об'єднання фрагментів у розділи, з організацією руху до локальних кульмінаційних вершин; об'єднання розділів у єдине ціле з рухом до генеральної кульмінації. Така послідовність дозволяє відпрацювати звукотехнічні аспекти музичної фактури, яка відрізняється складністю (особливо у творах Тойво Тулева).

Було здійснено комплексне дослідження джерел, у яких в тій чи іншій мірі описуються процеси становлення і розвитку естонської музики. Воно було зумовлене тими питаннями, які виникали на самому початку реалізації творчого проєкту. Поверхневе знайомство з цілою плеядою композиторів Естонії, у доробку яких містяться настільки самобутні і цікаві зразки хорової музики, які не завжди зустрічаються і в розвиненіших музично-культурних суспільствах, поставило питання — як таке стало можливим і для кого сучасні і класичні естонські композитори писали таку велику кількість хорової музики? Тож завдання науково-історіографічного аналізу постало само собою. Авторкою проєкту було детально опрацьовано як наукові, так і публіцистичні джерела авторства У. Ліппуса, С. Блессінг, П. Весілінда, К. Шваб, К. Коннолі, що дозволило зробити наступний висновок: у всьому світі, на сьогоднішній день, відбувається відкриття новітньої естонської хорової музики, а сама вона, в

якомусь сенсі, стала культурним брендом країни. Водночас, якогось системного осмислення хорової культури досі відсутнє (за винятком хіба що стислої монографії Прііта Весілінда, проте вона прагне розповісти про емоційні настрої і переживання естонського народу в часи поневолення, аніж про саму, власне, хорову музику), і саме в цьому напрямку рухався наш творчий проєкт.

Дослідження складається з анотацій (українською та англійською мовами), вступу, двох розділів (з чотирма підрозділами і шістью параграфами), висновків, списку використаної літератури та джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 118 сторінок, з них основного тексту — 61. Список використаних джерел містить 102 позиції.

Ключові слова: Естонія, естонська музика, хорова мініатюра, П. Уусберг, В. Торміс, Т. Тулев, неофольклоризм, неосакральність, поліфонія, фестиваль, рунічна пісня, фольклор.

SUMMARY

Minina O. A. The Estonian composers choral music in the end of XX - beginning of XXI centuries as a phenomenon of the European choral tradition.
— Qualifying scientific work on manuscript rights.

Qualifying research paper for obtaining the degree of Doctor of Arts in specialty 025 “Musical Art”. P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. Kyiv, 2024.

Abstract content

Based on our own performance practice and listening experience, we can state the fact that today Estonian choral music culture - both at the level of musical works and at the level of cellular cultural tradition - is almost terra incognita in the Ukrainian space. According to Arvo Pärt, other Estonian composers who wrote for a capella chamber choir and with accompaniment are practically unknown in Ukraine, and only cases of their performance can be found on the Internet. Among such traces is the recording by the Zhytomyr Chamber Choir "Oreya" of the choral miniature "Kyrie" by the modern Estonian composer Pärt Uusberg, in which the author of this work also participated. We will also note the performance of "Miserere" by him by

the "Yevshan" Galician Chamber Choir, which was performed in 2021. Nevertheless, such cases are currently the exception rather than the trends.

At the same time, across the world, choral works of such composers as Toivo Tulev, Veljo Tormis, Leppo Sumeira and definitely Arvo Pärt had gained well-deserved popularity. They perform in prestigious concert halls and are carefully perceived by scientists and critics. Moreover, the Estonian choral culture itself in recent decades is deservedly considered a phenomenon that was previously overlooked, including due to the so-called "iron curtain". The historical circumstances of the development of Estonian culture led to the fact that singing, including collective singing, became a means of preserving one's identity for Estonians. So he went far beyond the scope of a purely professional choral performance, which, however, was also at a high level. Summer choral festivals, which have been held since the 19th century, have played an important role in the history of Estonian musical culture, and even the Soviet authorities did not stand in the way. They became a symbol of the unity of this small ethnic group and, along with this, brought their choral culture to the leading positions in Europe and the world.

Therefore, the proposed research and performance project is an attempt to popularize works for a capella chamber choirs, authored by Estonian composers Toivo Tulev, Veljo Tormis and Pärt Uusberg, in the Ukrainian musical environment and thus establish a cross-cultural dialogue with the country with which we have a lot in common in the historical development and from which we receive almost the greatest support in relative numbers during the full-scale Russian invasion.

The purpose of the scientific rationale is based on the reviewed English-language works on the history of Estonian choral music, the analysis of the form and genre-stylistic features of the works of P. Uusberg, T. Tulev and V. Tormis, as well as my own experience conducting work on them, explore the Estonian choral culture and answer the question why it is a phenomenon on the world cultural map.

The scientific novelty of the study lies in the fact that for the first time in Ukrainian musicology, a comprehensive characterization of the textual and contextual components of contemporary Estonian choral culture was carried out.

The research of the figurative and stylistic dominants of modern choral music in Estonia revealed two key trends: neo-sacred and neo-folkloric (which, in principle, is inherent in Ukrainian choral music as well). Thus, the analysis of the works of Toivo Tulev, Pärt Uusberg, and Veljo Tormis demonstrated an attraction to them, in conditions of absolute difference in individual styles. Thus, in the choral work of one of the youngest representatives (who, nevertheless, is already considered a recognized master) of the generation of Pärt Uusberg, one can observe both works of a conventional spiritual direction ("Kyrie", "Miserere", "Sicut Cervus") and folklore (in particular the arrangement of the folk song "Õhtu Ilu"). Toivo Tulev strives for a textual and genre-stylistic synthesis of various practices and cultures united by spiritual depth. Such are his compositions "Suvine Vihm" ("Summer rain"), "And then in silence there with me be only You". Both composers actively use the principles of ancient polyphony, as well as the maximum coloristic vertical, which balances on the border of tonal connections and, even, with elements of the modal principle (that is, relying on the tonal scale, not the tonal center).

Actually, the understanding of the musical language of Estonian composers, as well as the texts of their works, is the basis for the algorithm when analyzing and studying each miniature. Despite the stylistic differences between all the studied opuses, they have a common algorithm for learning. So, we used a standard sequence of actions consisting of four stages: familiarization with the text; analysis of the work by individual small fragments, with the completion of all tasks; combining fragments into sections, with the organization of movement to local culminating peaks; uniting the chapters into a single whole with movement towards the general climax. Such a sequence allows you to work out the sound-technical aspects of the musical texture, which differs in complexity (especially in the works of Toivo Tulev).

A comprehensive study of the sources was carried out, in which the processes of formation and development of Estonian music are described. It was determined by the questions that arose at the very beginning of the creative project. A superficial acquaintance with a whole galaxy of Estonian composers, whose work contains such original and interesting samples of choral music, which are not always found in more developed musical and cultural societies, raised the question - how did this become

possible and for whom did modern and classical Estonian composers write such a large amount of choral music? Therefore, the task of scientific and historiographical analysis arose by itself. The author of the project studied in detail both scientific and journalistic sources authored by U. Lippus, S. Blessing, P. Vesilind, K. Schwab, and C. Connolly, which made it possible to draw the following conclusion: all over the world, today, the newest of Estonian choral music, and it itself, in some sense, has become a cultural brand of the country. At the same time, there is still no systematic understanding of choral culture (except a brief monograph by Priit Vesilind, but it seeks to talk about the emotional mood and experiences of the Estonian people during the time of enslavement, rather than about choral music itself). It was in this direction that he moved our art project.

The study consists of abstracts (in Ukrainian and English), an introduction, two chapters (with four subsections and six paragraphs), conclusions, a bibliography and appendices. The total volume of the work is 118 pages, of which the main text is 61. The list of used literature contains 102 works.

Keywords: Estonia, Estonian music, a choral miniature, P. Uusberg, V. Tormis, T. Tulev, neofolklorism, neo-sacral music, polyphony, festival, a runic song, folklore.

Список опублікованих праць за темою роботи

1. Мініна О. Творчість і виконавська практика Пярта Уусберга у дзеркалі розвитку естонської хорової культури початку ХХІ століття. *KELM (Knowledge. Education. Law, Management)*. Випуск №6 (58). 2023. С. 27-36.

<https://kelmczasopisma.com/ua/downloadfile/11169>

2. Мініна О. Сакральне начало у хоровій творчості Тойво Тулева. *Актуальні питання гуманітарних наук: зб. статей*. Вип. 73. Т. 3. Дрогобич, 2024. С. 43-49. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-6>

Інформація про апробацію результатів дослідження

Наукове обґрунтування творчого мистецького проєкту обговорено на засіданнях кафедри хорового диригування НМАУ ім. П.І.Чайковського. Матеріали дослідження викладені в доповідях на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема:

1. Міжнародний науковий форум «Музикознавчий універсум молодих «Україна і світ: вектори музичної комунікації» (м. Львів, 1 березня, 2023 р., тема доповіді: «Хорова традиція Естонії як виконавський та стильовий феномен: постановка проблеми»);

2. XVII Міжнародна молодіжна науково-практична онлайн-конференція «Fresh Science (м. Київ, 23-24 березня 2023 р., тема доповіді: «Творчість Тойво Тулева в аспекті становлення та розвитку жанрів хорової музики Естонії початку XXI століття»);

3. Всеукраїнська науково-практична конференція «Музична освіта та виконавство: традиції, сучасні доміанти, інноваційний розвиток» (м. Ніжин, 16 травня 2023 р.; тема доповіді: «Виконавсько-інтерпретаційний вимір сучасної хорової мініатюри Естонії у дзеркалі пошуків «нової сакральності» (на матеріалі «Kyrie», «Miserere» і «Sicut cervus» Пярта Уусберга);

4. II міжнародна науково-практична конференція «Феноменологічна парадигма хорового та вокального мистецтва» (м. Ніжин, 19-20 березня 2024 р., тема доповіді: «Сакральне начало в сучасній хоровій музиці Естонії»).

5. XXIII міжнародна науково-практична конференція «Молоді музикознавці» (м. Київ, 29-31 березня, 2024 р.; тема доповіді: «Хорова культура Естонії: традиції та сучасність»).

Також в межах апробації 11 березня 2024 року, у концертному залі ім. академіка О. С. Тимошенка НМАУ ім. П. І. Чайковського, відбувся творчий мистецький проєкт «Хорова палітра сучасної Естонії» на здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва. В програмі виконано камерні хорові твори Т. Тулева, В. Торміса і П. Уусберга, серед яких є прем'єра, за участі камерного хору «Esto Vox». Автор проєкту: аспірантка творчої аспірантури, лауреатка всеукраїнських та міжнародних конкурсів, художня керівниця дитячого хору «Teens Spirit» Олена Мініна. Керівник проєкту: заслужена працівниця культури України, професорка Неля Величко.